

Habent fata sua libelli

Terentianus Maurus

SZALAI BÉLA

Fiatal férfi csöngetett be egy budai ház negyedik emeleti lakásának ajtaján 1951. május 29-én kora délután. A lakásban öt-gyermekes család élt, valamint két apáca, akiket szívességből fogadtak be, amikor szerzetes-rendjük feloszlásakor otthon nélkül maradtak. A családőfő, akit 1947-ben köztisztviselőként béliástztak, egyre nehezebben talált magának munkahelyet, többször csak ideiglenest vagy vidékit, ezért gyakran volt hosszabb ideig távol családjától.

A csengetésre a családanya nyitott ajtót. Az udvariasan köszönő férfi a családőfőt kereste, aki azonban nem volt otthon, mert két hétre vidéki munkahelyére utazott. A férfi közölte, hogy sürgős üzenetet kell átadnia neki, ezért utánamegy akár a munkahelyére is. A családanya megmondta a vidéki munkahely nevét, a férfi elkészönt, és lement az utcára, ahol a társai várták.

A fiatal férfi *Verók László* ÁVH-s alhadnagy volt, aki a családőfő letartóztatása előtti terepszemlét hajtott végre. A munkaadó pesti központjában azonban nem tudtak a vidéki alkalmazottakról. Ezért zárhatta Verók László alhadnagy az ügyben aznap este írt jelentését a következő mondattal: „A jelentésem-ben összegyűjtött adatok azt bizonyítják, hogy az általunk keresett személy felesége tud férjének törvénybe ütköző dolgairól, és szándékosan vezetett fél-re valótlán információival, melyről illetékes vezető-imnek már szóbeli jelentést is tettem.”

Nem sokkal éjfélelőtt ismét csöngettek, majd dörmöböltek a budai lakás ajtaján. Az álmából felvert családanyát az ajtóból félrelökve *Nagy László* had-nagy vezetésével egy csapat ÁVH-s, köztük egy nő is, tört be a lakásba. Az ágyakból kirángatták az alvó gyerekeket, a két apacát, és mindenkit sorba állítottak a hosszú előszobában. A két legkisebb kislány sírva kapaszkodott édesanyjába, a három nagyobb gyermek rémülten fogta egymás kezét, a két apáca – talán a vértanúságra készülve – hangosan mondta az üdvözlégyet. A családanyát, aki kapkodva felöltözött, két legény leköszerte a ház előtti várakozó sötét autóhoz. Valamennyien beültek, és az autó elindult. Meg se állt az Andrássy út 60.-ig.

A lakásban maradt ÁVH-sok alapos házkutatásba kezdtek, hajnal lett, mire végeztek. A házkutatásról jegyzőkönyvet vettek fel, amelyet két tanúval, a leg-idősebb gyerekekkel és az egyik apácával írtak alá. A tanúk nem éltek panasszal. Ezután a családőfő dolgozó- és könyvtárszobájának minden ajtaját lepecsételték. Az ÁVH-sok egy része Nagy László vezetésével elvonult a központba, a jegyzőkönyvben felsoroltakat magukkal vitték mint bűnjeleket. Pár ÁVH-s azonban a lakásban maradt. Váltott ügyelettel a következő napokban úgynevezett „lakászárat” tartottak: minden érkezőt beengedtek, ki szinte senkit.

Ugyancsak május 29-én este 11 óra 30 perckor távirati utasítás érkezett az Államvédelmi Hatóság egyik vidéki városának központjába, hogy kutassák fel a családőfő tartózkodási helyét, és tartóztassák le. *Ádám György* főhadnagy május 30-án reggel kelt jelentésében részletesen ismerteti, hogyan hajtották végre a parancsot. A letartóztatott családőfőt hajnal-ban útnak indították a fővárosba.

Nagy László hadnagy összefoglaló jelentésében a házkutatás során lefoglalt bűnjelek felsorolása az egydolláros bankjeggyel kezdődik, majd egyebek közt következik három háborús kitüntetés, tizenegy plakett, két régi címer, egy bíborosi sapka, majd egy borítékban „postai anyagok, névjegyek, fényképek, amelyek részben nacionalisták”. A felsorolás a „vala-mint 1 db bőrdöböt foglaltunk le bűnjelként” bejegyzéssel zárul.

A jelentés másik része ismerteti, hogy a családdal élő volt apáca „acéledző-átképzős”. A további részek a család ismertetését tartalmazzák: származás, foglalkozás, anyagi helyzet, munkahelyek, gyerekek. Majd következik a kiértékelés, lássunk ebből néhány részletet: „Az egész család klerikális beállítottságú. Több rokonuk pap, illetve apáca volt. [...] Degenerációzus [sic!] beütések látszanak a gyerekeken [...], anyagi viszonyaik kiegyensúlyozottnak mondhatók, van némi ékszerük, valamint polgári lakásberendezésük és ruházatuk. [...] Említésre méltó a dolgozó-szobában lévő hatalmas, 5000 kötetes könyvtár, amely főleg idegen nyelvű, miszticista és klerikális, fasiszta tartalmú, indexen lévő könyvekből, bro-súrákból áll.”

Lépünk át az Andrássy út 60.-ba! Az alagsorban a családanyát a szintén ide szállított családőfővel szembesítették. Az ÁVH-sok alapos munkát végeztek útközben. A családanya a két ÁVH-s támogatásával talpon álló, összetört és egyetlen éjszaka meg-öszült férfiban az első pillanatban nem ismerte fel a saját férjét. A családanyát nem bántották, de pár napig még bent tartották. Ez zsaroláshoz kiválóan meg-felelt. Időnként megmutatták a családőfőnek.

Az eddigiekben leírt történet a kommunista dik-tatúra idején csak egy a több száz vagy több ezer ha-

sonló közül. Akár be is fejezhetnénk, ha nem került volna elő az ügyben egy új szereplő, a későbbi bűnjel, a tárgyi bizonyíték, a könyv.

Nagy László hadnagy jelentését előljárói nem ta-lálhatták megfelelőnek. Ezért új (szakmai terminoló-giával „folytatólagos”) házkutatást rendeltek el. Vég-rehajtását Verók László alhadnagyra bízta. A ház-kutatás helyszíni jegyzőkönyvei május 30-án délután készültek. Ám ugyanarról a házkutatásról azonos keltezéssel, kézírással és azonos tanúk aláírásával két helyszíni jegyzőkönyv is készült, mindegyik két-két példányban. Különlegességük, hogy tartalmlilag köszönő viszonyban sincsenek egymással.

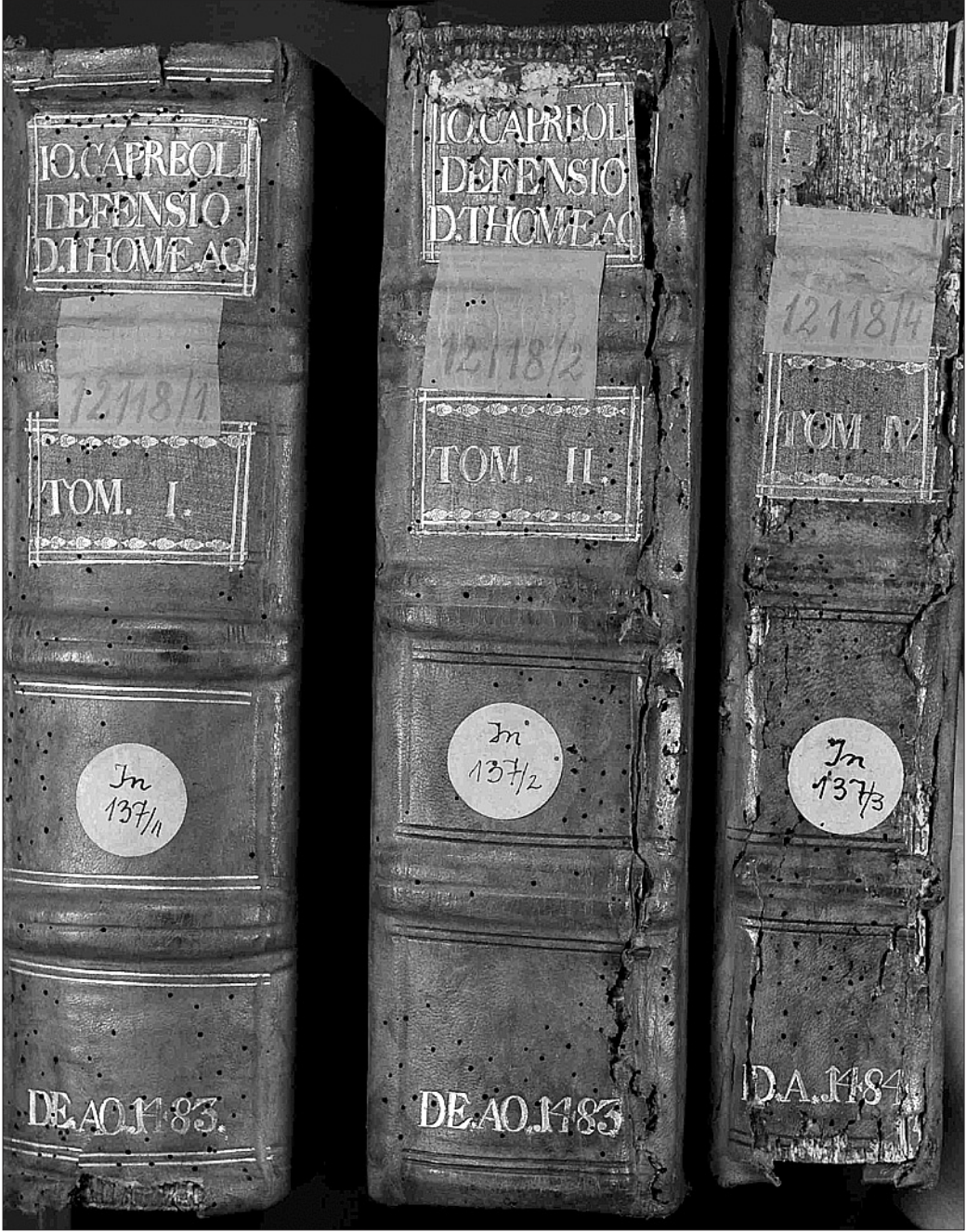
A bizonyára elsőként készült jegyzőkönyv tizen-két tételt tartalmaz, köztük „plé [sic!] dobozban gépisztoj [sic!] és puskatöltény hüvelyek”, egy bíbo-rosi sapka (újra? vagy még egy?), használt indigók,

jelentés több mint felét a megtalált könyv pontos le-írása tölti ki.

A „demokratikus államrend megdöntésére irá-nyuló szervezkedésben való részvétel” címén tar-tóztatták le a családőfőt, aki már a Magyar Közösség ügyében is képbbe került. Mint minden akkori kon-cepcióis politikai pert, ezt is jól előkészítették és rengeteg szereplővel mozgatták. A „nagy pert” az-tán szétarabolták, politikai, szervezkedési, gazda-sági stb. részügyekre, és a letartóztatottakat „ará-nyosan” szétosztották. Ügyeltek arra is, hogy a vád-lottakat valamilyen formában erkölcsileg is hitelte-lenné tegyék a per folyamán. A családőfőt a napi ki-hallgatási jegyzőkönyvek szerint *Dékány István* áv. ny. vezetésével éjjel-nappal, hetekig vallatták. A ve-rőlegények beállításáról a kihallgatás vezetője dön-tött. Kik voltak? Nem jártunk utána, nem is a mi

Egy ősnymotatvány az ötvenes évek koncepcióis pereinek útvesztőjében

Egyetlen tétel

Képalá: Képalá: Képalá: Képalá: Képalá: Képalá: Képalá: Képalá: Képalá:

táskairógép, bizalmas iratok, címjegyzékek, külföldi levelek, szóval minden, ami politikailag rendkívül megbízhatatlan vagy veszélyes tárgy, és jól kiegészíti az előző házkutatási jegyzőkönyv „politikai hiányos-ságait”.

A második jegyzőkönyvben már csak egyetlen té-tel van. Főszereplőnk, a könyv. Egy ősnymotatvány, amelyet az egyik polcon a könyvek mögé eldugva ez-után „találtak” meg. Az ÁVH-s házkutatók ragvogó szellemi felkészítését tanúsítja a jegyzőkönyv: a „gépisztoj”-os felsorolás után tudták, hogy egy latin nyelvű ősnymotatvány címét a könyv utolsó oldalán kell keresni, és a sokszor gyakorlott könyvtárosok-nak is fejtörést okozó, rövidítésekkel zsúfolt kolofon szövegéből pillanatok alatt megállapították, hogy a könyv „Akvinói Szent Tamás munkáinak 3. kötete, amelyet 1483-ban adtak ki”. Betűhíven leírták a könyvkötésre aranybetűkkel préselt latin rövidíté-seket, sőt a könyvbe ragasztott könyvtári jelzeteket („a könyvbe egy 12118/3 jelzésű ragcédula van ragaszt-va”), a könyv méretét, oldalszámozását. Profi könyv-tárosi munka!

Verók László alhadnagy még aznap este elkészí-tette napi jelentését, amelyben összefoglalva szere-pelnek a két házkutatási jegyzőkönyv „bűnjelei”. A

dolgunk. Ám biztos, hogy némi időráfordítással megállapítható a kiletük a napi szolgálati beosztás-ból vagy máshonnan.

A családőfő a negyvenedik napon tört meg, amikor választás elé állították: vagy aláírja másnap reggel az eléje tett teljes beismerő vallomást, vagy feleségét nem engedik szabadon, és őt, szülő nélkül maradt gyermekét különböző szovjetunióbeli árvaházakban helyezik el. Vallomásaiban szerepel, hogy a népi de-mokráciáról fasiszta szellemű gyalázkodásokat írt, és külföldre juttatta őket, citromtintát használt tit-kosírásos leveleihez, konspiratív módon illegális pénzeket és devizát adott át egyházi főembereknek, illetve hogy a megtalált könyvet a neki értékesítés-re átadott könyvek közül magának tartotta meg és dug-ta el.

Nem tudta, hogy feleségét pár nap után elenged-ték, és akkor már a Hortobágyon osztozott a kitelepítettek sorsában. Másnap reggel mindent aláírt. Ter-mészetesen azt is, hogy vallomását szabad akarata-ból, minden külső kényszer nélkül írta alá. Ki nem írta volna alá?

A családőfőnek, mondhatjuk, szerencséje volt. A „nagy rendező” végül csak a nagy per valamelyik mellékperében adott neki szerepet. 1951 nyarán *Ala-*

pi Gyula ügyész vádirata alapján a családőfő hét év fegyházbüntetést kapott a bírósági színjátékon (hi-vatalosan: tárgyaláson).

De térjünk vissza a könyvhöz. Pár éve ismertem meg a családőfőre vonatkozó titkos iratokat az Állambiz-tonsági Szolgálat Történelmi Levéltárában. Több száz oldalnyi is lehet, de még így is erősen hiányos-nak tűnik. Van is az iratok között egy selejtezési jegy-zőkönyv, amely több mint ötven, részben a lakászár és a házkutatások iratait, részben a családőfő kihallga-tási jegyzőkönyveit (vallomásait) tartalmazza. Egy pillanatig sem volt kétségem afelől, hogy a könyvet az ÁVH dugta a család polcára, és a „megtalálók” zsebében lapult a leírása, amelyet aztán bemásoltak a jegyzőkönyvbe. Tudni lehet a per lefolyásából, hogy a bűnjelként lefoglalt könyv a bírósági eljárás során tárgyi bizonyíték volt arra, hogy a családőfő részt vett „illegális devizabűntettekben”. A beismer-tetett „elrejtési” történet a családőfő erkölcsi megtö-rését, megalázását is szolgálta.

Érdekelt, honnan származott a könyv, hogy jutott az ÁVH kezébe, és végül mi lett vele, miután már nem volt rá szükség. Úgy gondoltam, valamelyik ha-zai könyvtárból „kölcsonőzték”, majd szerepét el-játszva ugyanoda került (mert az ÁVH jogos tulajdo-nosának, akit kutatásaim szerint ismert, nem adta vissza).

Feltételezve, hogy valamelyik több ősnymotat-vánnyal rendelkező hazai könyvtárból származik (erre utalt a leírásban is szereplő könyvtári jelzet), jegyzőkönyvből ismert címe alapján kezdtem meg kutatásaimat. Ám a hazai könyvtárakban nem buk-kantam nyomra. Sőt rövid idő alatt meggyőződtem arról is, hogy *Aquinói Szent Tamásnak* nem jelent meg háromkötetes műve 1483-ban! Vakvágány volt.

Másodjára a jegyzőkönyvben leírt, könyvtári jel-zetnek tekinthető számok alapján indultam el. Elő-vettem a magyar könyvtárakban őrzött ősnymotat-ványok jegyzékét. Nem telt sok időbe és fáradságba, hogy a vagy kéttucatnyi szóba jöhető hazai könyvtár közül melyikben használt jelzetek közé illik be. Pár száz oldalt kellett átlapoznom, de megérté. A sze-mem megakadt egy 1483-ban megjelent mű leírásán, amelyből az egyik könyvtárban csak az első, a máso-dik és a negyedik kötet van meg. A jelzetük pedig azonos a bűnjelként szolgált könyv jelzetével. Megta-láltam.

A jegyzékben szereplő mű három kötete ma is ott van eredeti helyén a könyvtárban. Rajtuk ugyanazok a feliratok, jelzetek, mint a jegyzőkönyvben. Ott bú-s-lakodnak egy polcon, eltűnt társukra várva. A könyv azonban nem Aquinói Szent Tamás munkája. Az ÁVH könyvszakértelme nem volt tökéletes, a házku-tatást végző legények siettükben rosszul oldották fel az utolsó oldalon lévő latin szöveget.

Ezek után gyerekjáték volt megállapítani, hol le-het ma a hatvan éve bűnjelként szolgált könyv. Az ősnymotatványjegyzékben a megtalált mű címe fe-llett pár sorral ott szerepel egy könyvtár, ahol ugyan-ennek a kiadványnak csak a III. kötete van meg. Ez a III. kötet, amely a leltár szerint 1952-ben (!) került jelenlegi őrzési helyére, ránézésre nem illik a meglé-vő többi közé. Gyönyörűen restaurálták. De biztosra veszem, hogy szakértők, összehasonlítva a többi kö-tettel, a restaurálás fotódokumentumai és a köny-vekben található számos más egyedi jellemző (kéz-írásos bejegyzések) alapján egyértelműen el tudják dönteni a kérdést.

Még egy kérdés maradt nyitva: hogyan került a könyv az ÁVH-hoz? Erre is meg lehetne találni a vá-laszt. A családőfő irataihoz csatolva a politikai per más szereplőinek az iratai is megtalálhatók. Ezekben találni adatot arra, hogy az ÁVH-sok jártak a négy kötetet őrző könyvtárban. Az egyik ilyen látogatás során emelhatték ki – ez persze nem bizonyított – a többi közül a kötetet, hogy idővel „bizonyítékot” al-kossanak belőle. Egy későbbi leltározás során rögzít-tették a könyv hiányát, a könyvtár hiányjegyzékében a tétel ma is szerepel.

Epilógus

A fent emlegetett családőfő azóta elhunyt édesapám, *Szalai Béla*. Családunk a kommunista diktatúrában elkövetett bűncselekmények üldözéséről szóló 2011. évi CCX. törvény hatálybalépése után nem sokkal fel-jelentést tett édesapám kényszervallatása miatt. Nem a bosszú szándéka vezetett bennünket, hanem az a meggyőződés, hogy a kommunizmus rémtetteit, el-követőit ugyanolyan erőfeszítéssel kell az arra hiva-tottaknak felkutatniuk, megnevezniük és ha még él-nek, elítélniük, amint az a háborús bűntetteket vagy a holokauszt rémségeit elkövető gazemberek esetében megtörtént és napjainkban is történik. Hosszú hóna-pok teltek már el, a feljelentés sorsáról azonban nincs érdemi hír. Bízunk a törvényben, a bűnülködő szer-vekben és a társadalmi igazságosságban.

Mint ahogy abban is, hogy a történet könyvtárai magukra ismernek, és az említett könyvet soron kí-vül közösen megvizsgálják. És ha tényleg a hiányzó kötetről van szó, akkor az nagyon gyorsan visszake-rül jog szerinti tulajdonosához, eredeti helyére, a búslakodó és őt váró többi közé.